

Waarom groeit het gebruik van schaduwonderwijs in Nederland?

Louise Elffers, 13 januari 2015

[Vriendelijk verzoek deze tekst niet zonder bronvermelding te citeren. Dit stuk is een bewerking van een hoofdstuk uit een *huiskamerpaper* over schaduwonderwijs dat in samenwerking met medewerkers van het Ministerie van Onderwijs en het Ministerie van Financiën is geschreven (K. Jedema, M. van Gessel, L. Elffers & R. van Marle (2014). *Huiskamerpaper over schaduwonderwijs*. Den Haag: OCW).]

Functies van het schaduwonderwijs

Er kunnen tal van redenen ten grondslag liggen aan de groei van het schaduwonderwijs in Nederland, die we hieronder nader verkennen. De overwegingen van ouders en leerlingen om zich te wenden tot bijles, huiswerkbegeleiding of een toetstraining kunnen heel verschillend zijn. Voor de ene leerling kan het schaduwonderwijs een remediërende functie hebben: met extra bijles of huiswerkbegeleiding kan een leerling achterstanden wegwerken of de benodigde extra ondersteuning en begeleiding inkopen. Box 1 illustreert deze functie. Voor een andere leerling kan het schaduwonderwijs een meer competitieve functie hebben: door het volgen van bijlessen en toetstraining kan de leerling ervoor zorgen dat hij of zij zo goed mogelijk scoort op een bepalende toets of examen, zodat hij of zij door kan stromen naar het gewenste vervolgonderwijs. Dit wordt geïllustreerd met het citaat in box 2. De competitieve functie kan ook tot uiting komen door de vrees van ouders dat hun kind achter raakt op andere leerlingen, wanneer hij of zij de enige in de klas is die niet deelneemt aan schaduwonderwijs, zoals het citaat in box 3 illustreert.

Box 1:

“Patrick heeft net wat extra aandacht nodig. In de les gaat het vaak te snel voor hem. En op school is er weinig individuele begeleiding”, zegt Lenie Cuijpers (52). Haar zoon zit in vwo-3 en krijgt sinds de brugklas vijf dagen per week huiswerkbegeleiding. Ze snapt best dat een docent met een klas van dertig leerlingen geen tijd heeft om ieder kind één op één aandacht te geven. Cuijpers: “Maar Patrick heeft dat wel nodig om de stof te begrijpen en om structuur aan te brengen in zijn werk.”

Bron: “Huiswerk maken buiten de deur”, Elsevier, 1 november 2011

Box 2:

“Daisy had een lage citoscore, maar ik wilde per se dat ze naar het vwo zou gaan, zodat ze daarna naar de universiteit kon”, zegt Loes Post. Haar dochter volgde gedurende haar hele schoolloopbaan huiswerkbegeleiding. En niet zonder resultaat. Ze is nu derdejaars geneeskunde. Post: “Met een universitaire opleiding zijn je toekomstkansen nu eenmaal een stuk groter”.

Bron: “Huiswerk maken buiten de deur”, Elsevier, 1 november 2011

Box 3:

“Do you think there’s much private tutoring at your daughter’s comprehensive?” I asked a father. He was taken aback. “No,” he said. “I don’t think so. I haven’t come across it. But I’ll ask my daughter, if you like.” A day later, he sent me an e-mail. Headed “We are rubbish parents”, it said: “I’ve asked Emma. She says that ALL her friends are being tutored for their GCSEs, except her. We are shocked. It seems like cheating.”

Bron: Europese Commissie (2011) - The challenge of shadow education, p. 53

Toegenomen prestatiedruk

In alle drie de voorbeelden kan de toegenomen behoefte aan schaduwonderwijs gerelateerd worden aan een toegenomen prestatiedruk in het onderwijs: veel ouders en leerlingen zetten alles op alles om zo goed mogelijke resultaten te behalen en zijn bereid hiervoor alle mogelijke middelen in te zetten. Dit heeft te maken met de veranderende positie van het onderwijs in de levensloop en de samenleving, waarin opleidingsniveau een belangrijke nieuwe scheidslijn is geworden (Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling, 2011), zoals in hoofdstuk 5 zal worden toegelicht. Prestaties op toetsen en examens (*high stakes testing*) zijn steeds bepalender geworden in de schoolloopbaan. Hierdoor neemt de vraag naar toetstraining en andere voorbereidende activiteiten (bijles, faalangstraining) toe, zoals box 4 illustreert. Eerder onderzoek (Berdowski et al., 2010) naar de motieven van ouders om private uitgaven te doen voor schaduwonderwijs bevestigt dat het behalen van goede prestaties op toetsen en examens, het voorkomen van zittenblijven en het voorkomen van afstroom naar een lager schooltype belangrijke redenen zijn voor deelname aan schaduwonderwijs.

Box 4:

De afgelopen weken bracht (vwo-scholiere) Payens vrijwel onafgebroken door op de Universiteit Leiden. Daar volgde ze stoomcursussen in vier examenvakken om alle stof nog eens door te nemen. Van half 8 's ochtends tot tien uur 's avonds werd ze bijgespijkerd in biologie, scheikunde, wiskunde B en natuurkunde.

Bron: "Examen-strebers", HP/De Tijd, mei 2008

Discrepantie tussen vraag en aanbod in het publiek gefinancierde onderwijs

Het citaat in box 1 hierboven illustreert ook een andere mogelijke verklaring voor de toenemende deelname aan het schaduwonderwijs, namelijk het bieden van ondersteuning en begeleiding die het reguliere onderwijs niet kan of wil bieden. "Een goede school heeft geen aanvullend onderwijs nodig", zo stelt een schooldirecteur desgevraagd in het rapport van de Onderwijsraad (2009). Toch ervaart de moeder in het citaat in box 1 dat de school haar zoon niet de gewenste ondersteuning kan bieden en dat het noodzakelijk is deze extern in te kopen. Als er sprake is van een toegenomen discrepantie tussen vraag en aanbod met betrekking tot het reguliere bekostigde onderwijs, dan is een belangrijke vraag of de verandering zit aan de kant van de vraag of van het aanbod. Met andere woorden: indiceert een groeiende deelname aan schaduwonderwijs dat het reguliere onderwijs meer dan vroeger tekortschiet in het tegemoet komen aan de behoeften van leerlingen, of dat ouders en leerlingen kritischer en mondiger zijn geworden en sneller maatregelen treffen als zij ervaren dat het reguliere onderwijs tekortschiet? Er is in elk geval één geval bekend waarin het inkopen van schaduwonderwijs kan worden gerelateerd aan het aantoonbaar tekortschieten van het reguliere onderwijs, zoals te lezen is in box 5.

Box 5:

De kwaliteit van het onderwijs op de Amsterdamse school waar haar kinderen naartoe gingen was dermate slecht, dat Karina Schaapman bijlessen moest inhuren voor haar oudste zoon Tom. Ze spande een rechtszaak aan tegen de gemeente en eiste financiële compensatie. De rechter gaf haar gelijk.

Bron: "De onwelkome boodschap van Karina Schaapman", Trouw, 7 oktober 2000

Ouders en aanbieders van huiswerkbegeleiding geven aan dat het onderwijs tegenwoordig meer zelfstandigheid vraagt van leerlingen dan vroeger en dat sommige leerlingen hier niet goed mee om kunnen gaan. Box 6 illustreert dit perspectief. Daarnaast wordt gesuggereerd dat scholen onvoldoende in staat zijn om in te spelen op specifieke onderwijsbehoeften van leerlingen, waardoor de ondersteuning en begeleiding van deze leerlingen voor een deel in het schaduwonderwijs plaatsvindt. Dit wordt geïllustreerd in box 7. Het eerdergenoemde onderzoek van Berdowski et al. (2010) bevestigt dat ouders die private begeleiding inkopen bij specifieke leerproblemen, zoals dyslexie, dit doen omdat zij ervaren dat de school onvoldoende oog heeft voor de specifieke leerproblemen van hun kind. Dit kan worden aangewakkerd door keuzes van zorgverzekeraars om bepaalde ondersteuning wel of niet te vergoeden in het basispakket. Een belangrijke vraag voor de nabije toekomst is of deze ervaring verandert door de invoering van het Passend Onderwijs. Samenwerkingsverbanden kunnen dan immers zelf kiezen welke extra ondersteuning ze aanbieden aan leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften.

Box 6:

“Privébegeleiding blijkt vaak noodzakelijk om orde aan te brengen in de leerstof. In wezen zouden scholen zelf hun leerlingen moeten bijbrengen hoe zij hun werk in hapklare brokken kunnen opknippen, maar daarin laten ze steken vallen”.

Vincent van Dijk van studiebegeleiding.nl aan het woord in “Examen-strebers”, HP/De Tijd, mei 2008

Box 7:

“Natuurlijk zou het prachtig zijn als ik overbodig was. Maar scholen schieten nu eenmaal tekort. Overigens geheel buiten hun schuld om. Ze signaleren leerproblemen, maar kunnen daar vervolgens niet mee aan de slag vanwege geldgebrek.”

Studiecoach aan het woord in “Kinderen op bijles om juf te ontzien”, het Onderwijsblad (AOb, 11 december 2010)

Ouders besteden meer uit

Anderzijds geven ouders en private aanbieders aan dat ook de ouders zelf minder tijd en energie kunnen of willen investeren in de begeleiding van hun kinderen bij hun schoolwerk, zoals box 8 illustreert. Bijles of huiswerkbegeleiding wordt in zulke gevallen ook wel gezien als een verlengde vorm van kinderopvang. Deze ontwikkeling kan worden gerelateerd aan de toename van het aantal gezinnen met tweeverdieners, waardoor kinderen na schooltijd niet meer worden opgevangen door de ouder. Bijles en huiswerkbegeleiding vormen dan een nuttige vorm van opvang tot de ouders thuiskomen van het werk. Het onderzoek van Berdowski et al. (2010) bevestigt dat ouders die huiswerkbegeleiding inkopen vrezen dat zonder deze begeleiding hun kind onvoldoende tijd besteedt aan het huiswerk.

Box 8:

Zonder huiswerkbegeleiding zouden haar zoons na schooltijd alleen maar “chillen, computeren en niets meer uitvoeren”, zegt een moeder van twee havo-leerlingen. “En ik heb geen zin om de hele dag als politieagent hen achter de voden te zitten.”

Moeder aan het woord in “Voor het ‘allerbeste’ onderwijs wordt grif betaald”, Trouw, 8 september 2010

Aanbod creëert de vraag

Hierboven hebben we met name gekeken naar mogelijke oorzaken van de groei van het schaduwonderwijs vanuit het perspectief van ouders en leerlingen. De groei kan echter ook voortkomen vanuit de kant van het onderwijsaanbod. Private aanbieders van aanvullende onderwijsactiviteiten creëren wellicht de eigen vraag. Het aantal bedrijven dat actief is op de markt van huiswerkbegeleiding is bijvoorbeeld tussen 2004 en 2009 verviervoudigd. Bijles en huiswerkbegeleiding vormen een lucratieve business, niet alleen voor aanbieders die zich hier fulltime mee bezighouden, maar ook voor docenten, studenten en andere werknemers die hiermee extra inkomsten genereren. Actieve werving door aanbieders kan het gebruik van schaduwonderwijs opstuwten. Ouders ontvangen flyers van private aanbieders in de bus of op de open dag van de school, waarin activiteiten worden aangeboden. Box 9 geeft een voorbeeld van het aanbod voor ouders.

Box 9:

Citotraining groep 3 tot en met 8:

Extra ondersteuning nodig bij taal-, lees- en/of rekenonderwijs? Bij Instituut Schenkel bent u daarvoor aan het juiste adres! Geef uw kind op voor de citotraining of basisschoolbegeleiding.

Bron: <http://instituutschenkel.nl/wp/tag/basisschool/>

Scholen lijken ook steeds vaker samenwerkingen aan te gaan met private aanbieders van bijles, huiswerkbegeleiding en toetstraining. Soms halen ze deze aanbieders letterlijk de school in, door lokalen aan deze aanbieders te verhuren, zoals box 10 in het volgende hoofdstuk illustreert. Dit kan het gebruik van dergelijk aanbod door leerlingen en ouders versterken.

Olievlekwerking

Het citaat in box 3 hierboven illustreert de zogeheten olievlekwerking van deelname aan schaduwonderwijs. Als meer en meer leerlingen van dergelijke voorzieningen gebruikmaken, zijn ouders sneller geneigd hun kind ook aan te melden, om te voorkomen dat het achterop raakt bij de medeleerlingen die wel extra begeleiding krijgen. In zulke gevallen hoeft er geen sprake te zijn van specifieke ondersteuningsbehoeften waaraan het reguliere onderwijs niet tegemoet kan komen, of algehele onvrede over het publieke onderwijs, maar nemen ouders en leerlingen het zekere voor het onzekere door deel te nemen aan schaduwonderwijs. 'Het zekere voor het onzekere nemen' wordt inderdaad veelvuldig genoemd door ondervraagde ouders die extra hulp en begeleiding inkopen (Berdowski et al., 2010).

Aangehaalde onderzoeksliteratuur

- Berdowski, Z., Berger, J. & Bal, J. (2010). *Geld naast de school*. Zoetermeer: Panteia.
- Europese Commissie (2011). *The challenge of Shadow Education*. Brussel: NESSE.
- Onderwijsraad (2009). *Uitvijken en inbrengen*. Den Haag: Onderwijsraad.
- Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (2011). *Nieuwe ronde, nieuwe kansen. Sociale stijging en daling in perspectief*. Den Haag: RMO.